

---

Duman, M. (2019). Kitap Tanıtımı – Sibiryâ'nın Sönen Işığı Yukagirler ve Masalları Yaz: Muvaffak Duranlı. *Folklor Akademi Dergisi*. Cilt:2, Sayı:3. 600 - 604

**Makale Bilgisi / Article Info**

*Geliş / Recieved: 11.11.2019*

*Kabul / Accepted: 19.11.2019*

**Kitap İnceleme/Book Review**

## SİBİRYA'NIN SÖNEN IŞIĞI YUKAGİRLER VE MASALLARI

Mustafa DUMAN\*

Muvaffak Duranlı. *Sibiryâ'nın Sönen Işığı Yukagirler ve Masalları*. Ankara: Grafiker Yayınları, 2019, 206 sf. ISBN: 978-605-2233-48-1.

---

\* Dr., Uşak Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Halk Bilimi Anabilim Dalı, Uşak-Türkiye, m.duman66@gmail.com [ORCID ID: 0000-0001-9689-4034](https://orcid.org/0000-0001-9689-4034)



Yukagirler, özellikle, Türkoloji alanında çalışan araştırmacıların kulağına tanıdık gelen fakat haklarında ayrıntılı bilgiye sahip olunmayan bir Sibiryա halkıdır. Konunun uzmanları kesin bir tarih vermemekle birlikte, Yukagirlerin tarih sahnesine çıkmalarını oldukça eskilere dayandırmaktadır. Bu gizemli ve bir o kadar da zengin kültüre sahip olan halk, günümüzde çoğunlukla Saha Cumhuriyeti (Yakutistan) sınırları içerisinde yaşamaktadır. 2019 yılında yayımlanan “Sibiryա'nın Sönen Işığı Yukagirler ve Masalları” adlı kitabında Muvaffak Duranlı, adlarını duyduğumuz fakat çok tanımadığımız bu halka ait masalları incelemiş ve Yukagirleri; dillerini, giyim-kuşamlarını, yaşadıkları coğrafyaları ve diğer kültürel özelliklerini araştırmacıların ve diğer okurların dikkatine sunmuştur. Özellikle Saha Türkleri üzerine kapsamlı çalışmaları olan, ayrıca Sibiryա halkları ve diğer Türk boylarının kültürlerini de çalışmalarına konu edinen Duranlı'nın bu çalışması, Türk kültür coğrafyası araştırmalarındaki bir boşluğu dolduracak mahiyettedir. Türk kültürü üzerine yürütölen çalışmalarda genellikle belirli Türk boyları odak noktası olarak belirlenmektedir. Ancak, bu boylar buldukları coğrafyalarda yaşayan diğer halklarla sürekli bir kültürel alış veriş içerisindeyler. Türk kültürü araştırmalarındaki “boşluk”tan kasıt da, tam olarak, bu komşu halkların kültürleri üzerine çok fazla çalışma yapılmamasıdır.

Grafiker Yayınları tarafından yayımlanan kitap 206 sayfadan oluşmaktadır. Kitabın kapağında piktogramik olarak yazılmış Yukagirce bir mektup yer almaktadır. İlk bakışta, birbirine paralel uzanan mızraklara benzeyen bu resmin (piktogramik yazı) bir aşk mektubu olduğu kitabın ilerleyen kısımlarında anlaşılıyor ve okuyucuyu şaşırtıyor. Bu haliyle kapak, Yukagirlerin kaybolmaya yüz tutan dilleri, alfabeleri ve kültürlerinin gizemini okuyucuya daha ilk başta sezdirmektedir.

Yukagirler hakkındaki kişisel değerlendirmelerine ve bu halkın yaşadıkları coğrafya, dilleri ve kültürleri hakkında temel bilgilere sahip olan “Ön Söz”ün hemen arkasından oluşturulan “Giriş” kısmında yazar, Yukagir dili ve kültürü üzerine yapılan çalışmaları tanıtmaktadır. Bu kısımda yer verilen çalışmalar, Yukagirler üzerine ağırlıklı olarak Rus araştırmacıların eğildiklerini göstermektedir. Bunun yanı sıra, Batılı bazı bilim insanlarının da Yukagirlerin dilleri ve kültürleri üzerine çalışmalar yürüttükleri görölmektedir. Yazar, bu kısımda, söz konusu çalışmaları, içerikleri ve

yapılma amaçları bakımından karşılaştırmıştır. Bu karşılaştırmalar ve sunulan bibliyografik bilgi, Türkoloji araştırmacıları için birkaç öneme sahiptir. Bunlardan ilki, bu bölgede yaşayan Türk boylarının dil ve kültürlerinin Yukagir dili ve kültürü ile sıkı bir bağı olduğunu ortaya koymasıdır. İkincisi ise, Rus ve Batılı araştırmacıların Yukagirler üzerine yürüttükleri çalışmaların, daha sonra belirli siyasi amaçlar için kullanıldığını göstermesidir.

Rus ve diğer Batılı bilim insanlarının çalışmaları hakkındaki bilgiler, bu kısımda neden Türk araştırmacılardan bahsedilmediği sorusunu akıllara getirmektedir. Ancak bir literatür taraması yapıldığında, Türkiye'deki araştırmacıların Yukagirler üzerine müstakil bir çalışma yürütmedikleri görülecektir; Sibiryaya hakkında yapılan birkaç araştırma kitabının içerisinde Yukagirlerin sadece adı geçmektedir.

Bu kısımda yer alan önemli bilgilerden biri de Yukagir dilinin, diğer Sibiryaya dillerinden farklı, izole bir dil olduğudur. Ancak, genel kabul ise, Yukagir dilinin Amerika yerlilerinin dilleri ile benzerliklerinin bulunduğu yönündedir. Kültürel açıdan ise Yukagirler, Saha Türkleri ile oldukça benzerdir; hatta bu iki kültür artık ayrılmaz bir şekilde iç içe geçmiştir. Bu nedenle, yazar Yukagirlerin "Sahalaştığını" ifade etmektedir (s.17).

*Birinci Bölüm*'de yazar; Yukagirlerin kökeni, adlandırılmaları, tarihleri, yerleşim alanları, nüfusları, ekonomik faaliyetleri ve dilleri hakkında bilgiler sunmuştur. Yazarın, genellikle Rus araştırmacılar tarafından yapılan çalışmaları referans gösterdiği bu bölümde, Yukagir toplumunu yakından tanıma imkanı bulmaktayız. Bu bölümdeki en ilgi çekici kısım, şüphesiz, Yukagirlerin dili ve alfabelerinin ele alındığı başlıktır. *Piktogramik* alfabeyle sahip olan Yukagirlerin bu yazı sistemi ile yazdıkları (resmettikleri) bir aşk mektubu, bu mektubun tercümesi ve bu alfabenin kaynakları hakkındaki görüşler, sadece profesyonel araştırmacıların değil, aynı zamanda fantastik edebiyat düşünülerinin de ilgisini çekecek mahiyettedir. Ayrıca, bu bölümde Yukagirler hakkında verilen diğer bilgiler, onların masallarındaki sembolizmi daha iyi anlama noktasında okura yol göstermektedir.

Yukagirlerin yaşam biçimleri ve inançlarını ele alan *İkinci Bölüm*, bu gizemli halkı okuyucu için daha tanınır kılmaktadır. Günümüzde çoğunlukla Hristiyan olan Yukagirlerin, eski inançlarına dair bu bölümde verilen bilgiler

oldukça ilgi çekicidir. Özellikle, “alma” adını verdikleri şamanların ölümünden sonra, etinin kemiğinden ayrılması ve parçalanan etlerinin her bir haneye dağıtılması; kemiklerin fal ve sağaltma uygulamalarında kullanımı ve ayrıca derilerinin de şaman davulu yapımında kullanılması ilginç bilgilerdendir. Bunun yanı sıra, Yukagirlerin evren tasarımı, gök cisimleri ve diğer kültler hakkındaki dünya görüşleri bu bölümde ele alınan konulardandır. Kitapta yer verilen masal metinlerinin içeriği ile bu bölümdeki Yukagirlerin inançlarına dair bilgilerin örtüştüğünü görmek, okura halk anlatmalarının bir toplumu daha iyi anlama noktasında ne kadar büyük bir öneme sahip olduğunu göstermektedir.

Kitabın *Üçüncü Bölüm*’ünde yazar, Yukagirlerin sözlü anlatma gelenekleri ve masalları hakkında bilgi vermiştir. Yukagir masal anlatıcıları, masalarda sunulan toplumsal yapı, tip ve karakterler bu bölümde ele alınan başlıca konulardandır. Yukagir masallarında genel olarak “anaerkil” bir toplumsal yapının kalıntılarının bulunduğu; Rus, Saha Türkleri ve Sibirya’daki diğer halkların sözlü anlatmalarının, Yukagir masalları üzerinde belirli etkilerinin olduğu yazarın ulaştığı önemli sonuçlardandır. Ayrıca, Yukagir masallarında sıkça karşılaşılan ve bu nedenle bir motif olarak değerlendirilebilecek “kanibalizm” hakkındaki tespitler, oldukça ilgi çekicidir. Sibirya’da yaşayan Türklerin anlatmalarında da yer alan bu motif hakkındaki değerlendirmelerin, masalların büyüdü dünyasını araştırma hevesinde olanları cezbedeceğini düşünmekteyim.

Kitabı edindikten sonra, ilk olarak masal metinlerine göz gezdiren okuyucular, okudukları metinlerin bazılarının masaldan ziyade efsane ve mit metinleri olduğunu fark edecek ve belki de kitaba biraz önyargılı şekilde yaklaşacaktır. Ancak, *Üçüncü Bölüm*’de, yazarın bu hususa –yani türler arası geçişlere- dikkat çekmesi ile bu önyargıdan kurtulacaklardır. Yazar burada, Yukagirlerin anlatma gelenekleri içerisinde anlatılan “hikaye”lerin türsel özelliklerinin kesin bir çizgisinin olmadığını belirtmiştir. Bu durum, kültürel bir asimilasyona uğradıkları için, az sayıdaki Yukagirlerin sistemli bir anlatı geleneğinin olmamasıyla açıklanabilir. Ayrıca, bilindiği üzere türsel ayrımlar, anlatıcılardan ziyade araştırmacılar tarafından yapılır. Yukagir anlatmaları üzerine yalnızca birkaç çalışma yapılması ve bu çalışmalarda derlenen az sayıda metni bir arada verme girişimi de bu durumun bir diğer sebebi olabilir.

Kitabın son kısmında yazar, O. Sergeyeviç Çernetsov ve L. Nikolayevna Jukova tarafından hazırlanan “Lunnoe Litso, Skazki Yukagirov (Ay Yüzlü, Yukagir Masalları)” ve G. N. Kurilov’un “Folklor Yukagirov (Yukagirlerin Folkloru)” adlı çalışmalarından Türkçeye çevirdiği 46 masal metnine yer vermiştir (ss. 98-198). Yazarın *Üçüncü Bölüm*’de de belirttiği gibi masallardan bazıları mit, bazıları da efsane özellikleri göstermektedir. Bu metinler genellikle kısadır ve muhtemelen Yukagirler tarafından bir zamanlar kutsal kabul edilen metinlerin masallaşmış halleridir. Diğer masal metinleri hem karakter kadrosu ve olay örgüsü gibi içerik unsurları bakımından hem de akıcı diyaloglar ve sade dil gibi teknik hususlar açısından zengin ve başarılıdır.

Başkaları tarafından “Yukagir (Uzak Kabile)” ve “Edel (Kurt)” şeklinde adlandırılan; fakat kendilerini “Odul” olarak tanımlayan (ss. 29-31) bu gizemli Sibiryalı halkını yakından tanıma imkanı sunan kitabın farklı zevklere ve amaçlara sahip okuyucuların ilgisini çekeceğini düşünmekteyim. Ayrıca Sibiryalı halkları, masal, Şamanizm, Orta Asya sözlü anlatma geleneği; asimilasyon, folklor ve siyaset gibi konularda çalışma yürüten araştırmacıların, çalışmalarında Duranlı’nın bu yeni kitabından fazlasıyla istifade edebileceği kanaatindeyim.

## **KAYNAKLAR**

DURANLI, M. (2019). *Sibiryalı’nın Sönen Işığı Yukagirler ve Masalları*. Ankara: Grafiker Yayınları.